

TOMASZ DOLATA
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: t.dolata@prawo.uni.wroc.pl

Nadzwyczajni dwudziestoletni — rzecz o najmłodszych profesorach zwyczaj- nych na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1811–1945

Ze względu na dużą dynamikę karier naukowych niemieckich profesorów prawa zatrudnianych na Uniwersytecie Wrocławskim, warto przyrzeć się strukturze wiekowej wrocławskich profesorów zwyczajnych fakultetu prawniczego i zwrócić uwagę na najmłodszych z nich. Artykuł ten dotyczy więc niemieckich luminarzy prawa związanych z Uniwersytetem Wrocławskim w latach 1811–1945, którzy otrzymali tytuł profesora zwyczajnego przed trzydziestym rokiem życia. Celem pracy nie jest jednak przedstawienie teorii, koncepcji i dorobku naukowego poszczególnych profesorów, gdyż zagadnienia te stanowią odrębne tematy badawcze i zostały już częściowo opracowane oraz przedstawione¹.

¹ Zob. G. Kaufmann, *Festschrift zur Feier des hundertjährigen Bestehens der Universität Breslau*, 2. Teil, Breslau 1911; K. Nowacki, *Zarys dziejów prawa na Uniwersytecie Wrocławskim*, Prawo CCLXXXIII, Wrocław 2004, s. 50–203; M.J. Ptak, *Nauki prawne i ekonomiczne* [w:] *Księga Pamiątkowa Jubileuszu 200-lecia utworzenia Państwowego Uniwersytetu we Wrocławiu*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2013, s. 170–207; i szczegółowo o poszczególnych uczonych (np.: J. Koredczuk, *Carl August Dominik Unterholzner – nieznanym mistrz Wacława Aleksandra Maciejowskiego*, AUWr No 3063, Prawo CCCV, Wrocław 2008) lub epizodycznie (np.: J. Koredczuk przybliży dorobek Moritza Wlassaka w pracy *Przyczynek do sprawy habilitacji Ignacego Koschembahr-Lyskowskiego we Wrocławiu*, AUWr No 2616, Prawo CCLXXXVIII, Wrocław 2004).

W latach 1811–1945 na Wydziale Prawa² Uniwersytetu Wrocławskiego zatrudniano ponad 100 profesorów zwyczajnych lub „uzwyczażnionych” później, to znaczy po zakończeniu pracy na Uniwersytecie we Wrocławiu³.

Najszybciej na szczyt kariery naukowej wspięło się czternaście uczonych, którzy otrzymali tytuł profesora zwyczajnego przed trzydziestym rokiem życia. Do tego szacownego grona weszli (w porządku alfabetycznym): Abegg Julius Friedrich Heinrich, Bennecke Karl Heinrich Hans, Cohn Ernst Joseph, Huschke Philipp Eduard, Jörs Paul, Pappenheim Max, Schücking Walter, Schwanert Hermann August, Sprickmann Anton Matthias, Stobbe Johann Ernst Otto, Unterholzner Carl August Dominik, Wegner Artur, Witte Carl, Wlassak Carl.

W analizie karier naukowych tych uczonych można wyodrębnić trzy grupy naukowców:

1) uczonych, którzy otrzymali tytuł profesora zwyczajnego podczas pracy na Uniwersytecie Wrocławskim (Cohn, Unterholzner, Wegner, Witte);

2) uczonych, którzy dostąpili zaszczytu stania się profesorem zwyczajnym jeszcze przed zatrudnieniem na Uniwersytecie Wrocławskim. Mowa tu o następujących postaciach: Abegg (Królewiec)⁴, Bennecke (Giessen), Huschke (Rostock), Jörs (Kilonia), Schwanert (Praga), Sprickmann (Monaster), Stobbe (Królewiec), Wlassak (Graz);

3) uczonych uhonorowanych znamienitym tytułem profesora zwyczajnego już po opuszczeniu Uniwersytetu Wrocławskiego: Pappenheim (Kilonia), Schücking (Marburg).

Warto także wspomnieć o grupie trzynastu uczonych, którzy profesurę zwyczajną otrzymali dokładnie w wieku lat trzydziestu. Byli to, chronologicznie: Theodor Maximilian Zachariae (1811, Wrocław)⁵, August Wilhelm Förster (1820, Wrocław), Friedrich Adolf Schilling (1822, Halle), Ernst Theodor Gaupp (1826, Wrocław), Karl Ludwig von Bar (1866, Rostock), Heinrich Robert Göppert (1868, Wrocław), Otto Friedrich Gierke (1871, Wrocław), Johannes Nagler (1906, Basel), Eberhard

² Od 1914 r. Wydział Prawa i Nauk o Państwie (Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät), od 1941 r. Wydział Prawa i Nauk Ekonomicznych (Rechts- und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät).

³ Jak wynika z analizy danych zawartych w pracy M. Czaplińskiego, *Verzeichnis der Professoren der Juristischen Fakultät der Universität Breslau (1811–1945)*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau, t. XXXIV, Würzburg 1993, s. 157–184, ok. 60% kadry profesorskiej otrzymało tytuł profesora zwyczajnego przed przyjściem lub w trakcie pracy na Uniwersytecie we Wrocławiu, natomiast pozostałe 40% „uzwyczażniono” później na innych uczelniach, czyli już po okresie zatrudnienia na śląskiej *Alma Mater*. Informacje dotyczące dat urodzin i śmierci niemieckich profesorów prawa oraz ich karier naukowych opierają się przede wszystkim (choć nie tylko) na danych zaczerpniętych z ww. pracy M. Czaplińskiego.

⁴ W nawiasie podano uniwersytet, na którym przyznano uczonemu tytuł profesora zwyczajnego.

⁵ W nawiasie podano rok i uniwersytet, na którym przyznano uczonemu tytuł profesora zwyczajnego.

Schmidt (Wrocław, 1921), Richard Büchner (1929, Zürich), Heinrich Henkel (1933, Frankfurt), Hans Würdinger (1933, Getynga), Fritz Reu (1941, Poznań).

Po trzydziestym roku życia powołania na profesora zwyczajnego nie były natomiast już niczym niezwykłym⁶. Dość wspomnieć, że aż czterdziestu uczonych otrzymało ten szacowny tytuł w przedziale wiekowym 31–35 lat, a dwudziestu pięciu w wieku 36–40 lat. Później, to znaczy po czterdziestym roku życia uczonych liczba nominacji profesorskich gwałtownie spada. Tylko osiemnastu koryfeuszy nauk prawnych związanych ze śląską *Alma Mater* uzyskało tytuł profesora zwyczajnego w wieku lat 41–50. Wyjątkiem były natomiast nominacje na profesora zwyczajnego dla uczonych powyżej pięćdziesiątego roku życia. Odnotowano tylko kilka takich przypadków.

Najmłodszym profesorem zwyczajnym w dziejach Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego był Philipp Eduard Huschke (ur. 1801, zm. 1886), któremu przyznano ten tytuł w wieku 23 lat! (doktorat obronił w wieku 19 lat, habilitacja — 20 lat, nadto doktorat *honoris causa* z filozofii na Uniwersytecie Wrocławskim w wieku 27 lat i doktorat *honoris causa* z teologii na Uniwersytecie Erlangen w wieku 51 lat). Na Uniwersytecie Wrocławskim pracował od 1827 r. do emerytury, wykładał prawo rzymskie. W latach 1831/1832 i 1845/1846 pełnił funkcje rektora (w czasie swojej pierwszej kadencji miał zaledwie 30 lat!). Aż jedenastokrotnie piastował stanowisko dziekana Wydziału Prawa (w latach 1829/1830, 1834/1835, 1837/1838, 1840/1841, 1846/1847, 1851/1852, 1855/1856, 1859/1860, 1864/1865, 1869/1870, 1875/1876) — w toku swojej pierwszej kadencji dziekańskiej miał tylko 28 lat! Był bardzo ceniony we wrocławskim środowisku naukowym, czego dowodem był wybór jego osoby na kandydata na członka Izby Panów pruskiego parlamentu przez senat Uniwersytetu⁷. Poza sławą wielkiego naukowca i wykładowcy, Huschke znany był również z faktu, że pełnił funkcje głowy Kościoła ewangelickiego na Śląsku⁸ i aktywnie działał w ruchu religijnym sprzeciwiającym się administracyjnemu połączeniu dwóch głównych wyznań ewangelickich (luteńskiego i kalwińskiego)⁹.

Kolejnym młodym, genialnym profesorem zwyczajnym zatrudnionym na prawniczym fakultecie Uniwersytetu we Wrocławiu był Carl August Dominik Unterholzner (ur. 1787, zm. 1838), który swój ordynariat otrzymał w wieku lat 24 lat (doktorat w wieku 22 lat, habilitacja również w wieku 22 lat!). Na Uniwersytecie Wrocławskim zatrudniony od 1812 r. do końca kariery naukowej. Wykładał przede

⁶ Tutaj, rzecz jasna, także możliwe były trzy sytuacje: otrzymanie profesury zwyczajnej przed, w trakcie lub po okresie zatrudnienia na Uniwersytecie Wrocławskim.

⁷ K. Nowacki, *op. cit.*, s. 68.

⁸ M. Czaplinski, *Uniwersytet Wrocławski i wrocławscy profesorowie prawa w XIX w. w ocenie Berlina (przyczynek do polityki naukowej Królewskiego Pruskiego Ministerstwa Wyznań i Edukacji)*, [w:] *Studia i materiały z dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. T. Kulak, W. Wrzesiński, t. IV, Wrocław 1995, s. 83.

⁹ Zob. J. Harasimowicz, *Profesorowie*, [w:] *Księga Pamiątkowa Jubileuszu 200-lecia utworzenia Państwowego Uniwersytetu we Wrocławiu*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2013, s. 596–598.

wszystkim prawo rzymskie, ale i prawo francuskie, propedeutykę prawa, encyklopedię i metodologię prawa, historię prawa karnego, procedurę cywilną oraz prawo pruskie. Dwukrotnie piastował stanowisko rektora (w latach 1820/1821 i 1834/1835). Dziekan Wydziału Prawa w latach: 1815/1816, 1822/1823, 1824/1825, 1825/1826, 1836/1837. Jeden z twórców statutu Uniwersytetu Wrocławskiego z 21 lutego 1816 r.¹⁰, opracowanego przez specjalną Akademicką Komisję Organizacyjną¹¹, przewodniczący Akademickiego Stowarzyszenia Muzycznego i twórca nowego statutu tegoż Stowarzyszenia (1837 r.)¹². Co ciekawe, pełnił też w latach 1822–1824 funkcję naczelnego bibliotekarza¹³ w Bibliotece Uniwersyteckiej, w której przepracował ćwierć wieku (1813–1838)¹⁴. Nadto, brał udział w zebraniach wrocławskiej elity intelektualnej — tzw. Filomacji (Philomatie)¹⁵.

W wieku 25 lat profesurę zwyczajną objął Johann Ernst Otto Stobbe (ur. 1831, zm. 1887) — doktorat w wieku 22 lat, habilitacja — 24, profesor nadzwyczajny — 25. We Wrocławiu pracował w latach 1859–1872. Wykładał prawo niemieckie, specjalizował się w historii i systematyce niemieckiego prawa prywatnego. W latach 1869/1870 i 1870/1871 pełnił obowiązki rektorskie. Trzykrotnie wybierany na stanowisko dziekana Wydziału Prawa (w latach 1862/1863, 1867/1868 oraz 1871/1872).

Mając 26 lat profesurę zwyczajną przyjął Artur Wegner (ur. 1900, zm. 1989¹⁶) — doktorat w wieku 23 lat, habilitacja — 24. Jako profesor, z Uniwersytetem Wrocławskim związany w latach 1926–1934. W 1934 r., na podstawie ustawy nazistowskiej z 1933 r.¹⁷, przeniesiony na Uniwersytet w Halle nad Sałę, od 1937 r. emerytowany. Po wojnie podjął pracę na uczelniach zachodniemieckich (Uniwersytety w Hamburgu, Kilonii, Münster) i od 1963 r. ponownie w Halle (NRD). Na Uniwersytecie Wrocławskim wykładał prawo karne, proces karny oraz filozofię prawa.

Dwudziestosiedmioletnim uczonym z profesurą zwyczajną w dorobku był Walter Schücking (ur. 1875, zm. 1935) — doktorat w wieku 22 lat, habilitacja

¹⁰ Statut obowiązywał (z niewielkimi zmianami) do 1929 r.: M. Pater, *Od piastowskich prapoczątków do upadku Hohenzollernów*, [w:] T. Kulak, M. Pater, W. Wrzeński, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702–2002*, Wrocław 2002, s. 44; M.J. Ptak, *op. cit.*, s. 172.

¹¹ Przemianowaną później na Akademicką Komisję Administracyjną. Komisja stanowiła organ państwowy działający pod bezpośrednim nadzorem kuratora uniwersyteckiego, składający się z 5 członków (w tym jednego przedstawiciela profesury — był nim właśnie C.A.D. Unterholzner).

¹² M. Pater, *op. cit.*, s. 82.

¹³ Było to stanowisko kierownika, później dyrektora Biblioteki. Z czasem położono kres łączeniu stanowiska profesora uniwersytetu ze stanowiskiem dyrektora biblioteki.

¹⁴ E. Pitak, *Biblioteka*, [w:] *Księga Pamiątkowa Jubileuszu 200-lecia utworzenia Państwowego Uniwersytetu we Wrocławiu*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2013, s. 562–564.

¹⁵ J. Harasimowicz, *Profesorowie...*, s. 604–606.

¹⁶ <http://www.catalogus-professorum-halensis.de/wegnerarthur.html> (dostęp: 15.08.2014 r.).

¹⁷ Więcej o tej ustawie przy okazji opisu postaci prof. Cohna.

— 24, profesor nadzwyczajny — 25. Na Uniwersytecie Wrocławskim pracował krótko, w okresie od 1900 do 1902 r. Wykładał prawo państwowe, prawo narodów, prawo kościelne i prawo administracyjne. Był członkiem Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości.

W wieku 28 lat profesurę zwyczajną otrzymali (w porządku chronologicznym): Julius Friedrich Heinrich Abegg (ur. 1796, zm. 1868) — doktorat w wieku 22 lat, profesor nadzwyczajny — 25. Uhonorowany doktoratem *honoris causa* z teologii na Uniwersytecie Erlangen w wieku 37 lat. Na Uniwersytecie we Wrocławiu od 1826 r. do końca kariery naukowej. Wykładał prawo karne, prawo rzymskie i filozofię prawa. Dwukrotnie wybierany na funkcję rektora (w latach 1837/1838 i 1853/1854). Dziesięciokrotnie pełnił obowiązki dziekańskie (w latach 1826/1827, 1827/1828, 1832/1833, 1838/1839, 1842/1843, 1847/1848, 1852/1853, 1856/1857, 1860/1861, 1865/1866). Poza zajęciami wynikającymi z obowiązków dydaktycznych, Abegg wslawił się tym, że przez wiele lat był jednym z redaktorów znanego na świecie i prestiżowego czasopisma naukowego „*Neues Archiv des Criminalrechts*” oraz pełnił funkcję przewodniczącego Akademickiego Stowarzyszenia Muzycznego, znanego z koncertów dla społeczeństwa Wrocławia¹⁸.

Hermann August Schwanert (ur. 1823, zm. 1886) — doktorat w wieku 23 lat, habilitacja — 25. Na śląskiej Alma Mater od 1874 r. do końca pracy naukowej. Wykładał prawo rzymskie. W roku akademickim 1880/1881 pełnił funkcję rektora Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1877/1878, 1878/1879 oraz 1884/1885 — dziekan Wydziału Prawa.

Moritz Wlassak (ur. 1854, zm. 1939) — doktorat w wieku 23 lat, habilitacja — 25, profesor nadzwyczajny — 25. Na Uniwersytecie Wrocławskim pracował w latach 1884–1895. Wykładał prawo rzymskie. Dwukrotnie pełnił obowiązki dziekana Wydziału Prawa (w latach 1887/1888 oraz 1891/1892).

Karl Heinrich Hans Bennecke (ur. 1859, zm. 1898) — doktorat w wieku 22 lat, habilitacja — 25. Na Uniwersytecie Wrocławskim od 1890 r. do końca kariery naukowej. Wykładał proces cywilny, proces karny i prawo karne. Dwukrotnie wybierany na stanowisko dziekana Wydziału Prawa (w latach 1893/1894 oraz 1897/1898).

Max Pappenheim (ur. 1860, zm. 1934) — doktorat w wieku 21 lat, habilitacja — 24, profesor nadzwyczajny — 28 lat. Uhonorowany doktoratem *honoris causa* na Uniwersytecie w Kopenhadze w wieku 70 lat. Z Uniwersytetem Wrocławskim związany w latach 1884–1888, naukowo zajmował się niemieckim i pruskim prawem państwowym, prawem handlowym.

Ernst Joseph Cohn (ur. 1904, zm. 1976) — doktorat w wieku 23 lat, habilitacja — 25. Wybitny i szanowany w środowisku naukowym uczony, prawnik i filozof pochodzenia żydowskiego. Na śląskiej *Alma Mater* obronił doktorat w 1927 r., dwa lata później habilitacja na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Me-

¹⁸ Zob. bliżej: M. Pater, *op. cit.*, s. 82.

nem. Od 1932 do 1933 r. ponownie we Wrocławiu, gdzie wykładał prawo cywilne. Jego wykłady stały się pretekstem dla antysemitów do oskarżenia go o propagowanie marksizmu i powodem wybuchu 17 listopada 1932 r. zamieszek inspirowanych przez aktywistów Narodowosocjalistycznego Związku Studentów Niemieckich¹⁹. Wobec rozszerzającej się fali niepokoju, Uczelnia zamknięta do 22 listopada 1932 r., a profesora Cohna zawieszono w prowadzeniu wykładów. Sprawa zrobiła się na tyle głośna w całym Niemczech, że minister nauki, w celu jej wyjaśnienia, wezwał do Berlina władze Uniwersytetu: rektora, prorektora i dziekana Wydziału Prawa. Jeszcze przed wizytą władz uniwersyteckich w Berlinie, 22 grudnia 1932 r. senat Uniwersytetu Wrocławskiego postanowił w swej uchwale o zwolnieniu profesora Cohna. Uchwałę zaskarżono ze względów formalnych, a nagłośniony przez prasę niemiecką *casus* Cohna stał się nawet przedmiotem zainteresowania polityków SPD w Landtagu, którzy w interpelacji zażądali wyjaśnienia sytuacji na Uniwersytecie Wrocławskim²⁰. Ostatecznie uczony został przeniesiony w stan spoczynku²¹, a następnie wyemigrował do Anglii, gdzie wykładał jako docent w Londynie w latach 1937–1939 i 1947–1948. W 1957 r. otrzymał profesurę honorową we Frankfurcie nad Menem, a w 1967 r. w Oksfordzie. Doktor *honoris causa* na Uniwersytecie w Kolonii – 1963 r.²²

Profesor Cohn stał się pierwszą i najgłośniejszą ofiarą żywiołowego procesu „aryzacji” czy też po prostu „nazyfikacji” Uniwersytetu Wrocławskiego. Początki tych zjawisk sięgają okresu jeszcze przed wprowadzeniem niechlubnej „ustawy o reaktywacji zawodowego korpusu urzędniczego” z 7 kwietnia 1933 r.²³

Dwudziestodwujętnymi koryfeuszami prawa legitymującymi się profesurą zwyczajną (w porządku chronologicznym) byli: Anton Matthias Sprickmann (ur. 1749, zm. 1833) – doktorat w wieku 20 lat. W związku z faktem, że w 1814 r.

¹⁹ Nationalsozialistischer Deutscher Studentenbund (NSDStB).

²⁰ Sytuacja polityczna w Niemczech, a konkretnie przejęcie władzy przez hitlerowców spowodowało, że interpelacja polityków SPD pozostała bez odpowiedzi.

²¹ Zob. T. Kulak, *Dzieje Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1918–1945*, [w:] T. Kulak, M. Pater, W. Wrzesiński, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702–2002*, Wrocław 2002, s. 150, 152–153; J. Harasimowicz, *Profesorowie...*, s. 592, 610. Patrz także: A. Mrózek, *Wykładowcy historii prawa na Uniwersytecie Wrocławskim w przededniu wybuchu II wojny światowej*, [w:] *Nauka i nauczanie prawa w dziejach*, red. T. Kruszewski, Wrocław 2011, s. 101–102.

²² K. Nowacki, *op. cit.*, s. 149.

²³ *Das Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums* (Reichsgesetzblatt Jg I. 1933, s. 175). Na mocy tej ustawy zawodowymi urzędnikami państwowymi (do takich zaliczano profesorów) nie mogły być m.in. osoby pochodzenia żydowskiego czy też wyznające ideologię komunistyczną. Jak pisze T. Kulak: „[...] w kwietniu i maju 1933 r. rozpoczęła się »aryzacja« Uniwersytetu, co oznaczało atakowanie osób ze względów rasowych i dzielenie społeczności uniwersyteckiej na »Aryjczyków«, »nie-Aryjczyków« oraz »pół-Aryjczyków«. Zakończenie tych zmian prawnych stanowiła ustawa z 30 czerwca »o stanie urzędniczym«, która doprowadziła — jak wówczas oficjalnie pisano — do »oczyszczenia« Uczelni »z elementów politycznie niepewnych i nie-Aryjczyków«. Zob. T. Kulak, *Dzieje...*, s. 153 n.

doszło do formalnego podziału uczonych na „romanistów” i „germanistów”, do historii wydziału prawa Uniwersytetu Wrocławskiego przeszedł jako pierwszy uczony, który objął profesurę zwyczajną prawa niemieckiego²⁴. Dziekan Wydziału Prawa w latach 1816/1817. Na Uniwersytecie Wrocławskim wykładał w latach 1812–1817.

Carl Witte (ur. 1800, zm. 1883). Studia rozpoczął w wieku 10 lat²⁵, doktorat uzyskał w wieku 16 lat²⁶, docent prywatny — 22, profesor nadzwyczajny — 23. Z Uniwersytetem Wrocławskim związany od początku kariery naukowej do 1833 r. Wykładał prawo rzymskie, pruskie prawo krajowe, encyklopedię prawa. W roku akademickim 1831/1832 był dziekanem Wydziału Prawa.

Paul Jörs (ur. 1856, zm. 1925) — doktorat w wieku 26 lat (1 lipca 1882 r.), miesiąc później habilitacja! Z Uniwersytetem Wrocławskim związany zawodowo w latach 1896–1905. Wykładał prawo rzymskie, prawo cywilne, niemiecki kodeks cywilny. W roku akademickim 1902/1903 pełnił obowiązki dziekana Wydziału Prawa.

Jak widać, większość młodych uczonych robiła swoje błyskotliwe kariery naukowe w XIX w. Na uwagę zasługuje bowiem fakt, że wśród ogólnej liczby czterestu luminarzy prawa, którzy dostąpili godności profesora zwyczajnego przed trzydziestym rokiem życia:

- aż jedenastu otrzymało tytuł w XIX w.²⁷,
- jeden swoją karierę rozwijał na przełomie XIX i XX w. (Schücking),
- tylko dwóch (Wegner i Cohn) dostąpiło tego zaszczytu w XX w.

Na tej podstawie można postawić tezę, że takie szybkie i spektakularne kariery naukowe były możliwe w XIX w., później zdarzały się już dużo rzadziej. Poza tym nie sposób przeoczyć pewnej prawidłowości. Bardzo często występowały przypadki awansu na stanowisko profesora zwyczajnego z pominięciem pośredniego stanowiska profesora nadzwyczajnego, co powinno świadczyć o nieprzeciętnych zdolnościach uczonego (Huschke, Unterholzner, Wegner, Schwanert, Bennecke, Cohn, Sprickmann, Jörs).

Analiza specjalizacji naukowych najmłodszych zwyczajnych profesorów prawa związanych z Uniwersytetem Wrocławskim potwierdza obowiązującą w nauce tezę, że największe sukcesy osiągnęli uczeni wrocławscy w dziedzinie prawa rzymskiego²⁸. Można stwierdzić, że wrocławski fakultet prawniczy miał szczęście do wybitnych znawców prawa rzymskiego – aż siedmiu najmłodszych profesorów prawa (Huschke, Unterholzner, Abegg, Schwanert, Wlassak, Witte, Jörs) uprawiało (głównie lub dodatkowo) tę właśnie dziedzinę nauki prawa. Nad-

²⁴ M.J. Ptak, *op. cit.*, s. 174.

²⁵ G. Kaufmann, *op. cit.*, s. 207.

²⁶ Według książki Guinnessa, najmłodsza osoba, która uzyskała stopień naukowy doktora, podaje za: J. Koredczuk, *Prawnicze tradycje Viadriny na Uniwersytecie Wrocławskim* (w druku).

²⁷ Jeden z nich — prof. Sprickmann — nawet w XVIII w.

²⁸ M.J. Ptak, *op. cit.*, s. 172.

to, wypada odnotować, że wybitne zdolności naukowe i dydaktyczne poszczególnych profesorów często szły w parze z talentami organizatorskimi, stąd też niektórzy wybierani byli do piastowania funkcji rektora Uniwersytetu (Huschke, Unterholzner, Stobbe, Abegg, Schwanert). Poza tym znakomita większość wymienionych tutaj najmłodszych profesorów prawa pełniła obowiązki dziekańskie.

Tytuł profesora zwyczajnego, poza niewątpliwym prestiżem, wiązał się również z wieloma prawami i przywilejami, których nie posiadali pozostali pracownicy naukowi. Chodzi o czynne i bierne prawo wyborcze na funkcję rektora, członka senatu czy dziekana²⁹. Profesorowie zwyczajni wchodziłi też w skład tak zwanego fakultetu rządzącego (rady wydziału), które to ciało decydowało o istotnych sprawach wydziału³⁰. Nadto, ordynariat miał swój konkretny wymiar materialny. Jak ustalił Marek Czapliński, profesor zwyczajny zarabiał dokładnie dwa razy więcej niż profesor nadzwyczajny (przykładowo w 1896 r. profesorowie zarabiali odpowiednio: 5100 i 2550 marek, a w roku 1897 — 5500 i 2750 marek)³¹. Porównując jednak pensje dziewiętnastowiecznych profesorów z pensjami urzędników państwowych odpowiadających rangą profesorom, wynagrodzenia uczonych były wyraźnie niższe³². Mimo to, jak pisze Mieczysław Pater: „[...] profesorowie mieli status urzędników państwowych, w hierarchii urzędniczej plasujących się jednak bardzo wysoko. Podkreślano przez to ich wysoką pozycję nie tylko naukową, ale także państwową i społeczną. Najwyższym statusem naukowym profesorów zwyczajnych mianował król, a profesorów nadzwyczajnych — minister. Ponieważ studia trwały trzy lata [...] profesorowie byli zobowiązani w cyklu trzyletnim, zwanym triennium akademickim, do prowadzenia wykładu w zakresie swojej specjalności, zwanego *collegium publicum*. Wykłady te kończyły się egzaminami. Profesor zwyczajny miał obowiązek wygłosić dwa takie kolegia w ciągu roku, nadzwyczajny — jeden. Oprócz publicznych profesorowie mogli prowadzić wykłady „prywatne”. Praktykowano dwa typy tych wykładów: *collegia privata* i *collegia privatissima*. Jedne i drugie miały charakter zamknięty. Za udział w nich studenci wpłacali określoną kwotę. *Collegia privata* miały charakter monograficzny. Jeśli student chciał uchoǳić za rzetelnego, musiał uczęszczać przynajmniej na jeden tego rodzaju wykład. Studentów pilnie uczęszczających i pilnie opłacających *collegia privata* profesorowie nagradzali specjalnymi dla nich wykładami zwanymi *collegia privatissima*. *Collegia privata* miały dla studentów charakter obowiązkowy, a opłaty za nie szły do kieszeni profesorów”³³.

Warto się zastanowić, co decydowało o otrzymaniu ordynariatu przez uczonogo? Z organizacyjnego punktu widzenia musiała przede wszystkim zapaść

²⁹ Rektora wybierało co roku zgromadzenie wszystkich profesorów zwyczajnych uczelni, dziekana — zgromadzenie profesorów zwyczajnych danego wydziału. Dziekani wchodziłi w skład senatu.

³⁰ Profesorowie nadzwyczajni i docenci mieli prawo uczestniczenia w obradach fakultetu rządzącego tylko dwa razy w semestrze i to dysponowali jedynie z głosem doradczym — zob. J. Harsimowicz, *Profesorowie ...*, s. 592.

³¹ M. Czapliński, *op. cit.*, s. 79.

³² *Ibidem*, s. 78.

³³ M. Pater, *op. cit.*, s. 44.

decyzja o utworzeniu danego stanowiska profesorskiego³⁴. Decyzja ta zależała od polityki edukacyjnej Królestwa Prus, którą realizował najpierw Departament Wyznań i Nauczania Publicznego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, a od 1817 r. — Ministerstwo Oświaty. Zresztą władze w Berlinie miały przemożny wpływ na wiele innych fundamentalnych spraw i uregulowań dotyczących uniwersytetów. Należy choćby wspomnieć o wpływie na wybór rektorów, senatu, dziekanów. Nadto, wymienione władze ministerialne decydowały o:

— powoływaniu seminariów, instytutów i innych jednostek uniwersyteckich i zatwierdzaniu ich regulaminów, statutów;

— nominacji (spośród profesorów zwyczajnych) dyrektorów seminariów i instytutów;

— obsadzie najważniejszych stanowisk urzędniczych: sekretarza, kwestora czy syndyka. Przede wszystkim jednak władze w Berlinie wyznaczały kuratora uniwersytetu, który nadzorował całą jego działalność³⁵.

Z indywidualnego punktu widzenia o otrzymaniu profesorskiego powołania zawsze powinny decydować przesłanki *stricte* naukowe, czyli wszechstronna analiza dorobku naukowego (pod kątem wnikliwości badawczej, rozsądku w formułowaniu wniosków itp.) danego uczonego. Czasami decydujące dla dalszej kariery naukowej okazywały się także zdolności dydaktyczne poszczególnych naukowców. Tak było w przypadku profesora Hermanna Seufferta (uzwyczajnionego w wieku 35 lat), który był oceniany jako świetny wykładowca³⁶.

Poza tymi racjonalnymi, uzasadnionymi przesłankami, zdarzały się też „uzwyczajnienia” z dużo bardziej prozaicznych, pozanaukowych powodów. Do takich trzeba zaliczyć względy:

— organizacyjno-kadrowe³⁷,

— dotyczące dyscypliny pracy (np.: prowadzenie wykładów „z wielką pilnością”),

— obyczajowe (np.: wykazanie się „obyczajnością”).

Z takich właśnie powodów doszło do „uzwyczajnienia” profesorów: Ernsta Theodora Gauppa (w wieku 30 lat) i Michaela Eduarda Regenbrechta (w wieku 35 lat), którzy objęli profesurę zwyczajną we Wrocławiu w 1826 r.³⁸

³⁴ Po jego utworzeniu stanowisko było obsadzone przez kolejnych uczonych.

³⁵ O możliwościach wpływania władz w Berlinie na życie Uniwersytetu oraz o kompetencjach kuratora oraz, na podstawie postanowień karlsbadzkich (1819–1848), pełnomocnika rządowego — zob.: J. Harasimowicz, *Universitatis litterarum Wratislaviensis. Powstanie — ustroj — etapy rozwoju*, [w:] *Księga Pamiątkowa Jubileuszu 200-lecia...*, s. 92–94, 100; zob. też: *idem, Profesoro- wie...*, s. 592. Uprawnienia kuratora przedstawia również: T. Kulak, *op. cit.*, s. 110.

³⁶ M. Czapliński, *op. cit.*, s. 84.

³⁷ To bardzo ważny czynnik niejednokrotnie decydujący o uzwyczajnieniu — kuszo obietnicą ordynariatu młodych, dobrze rokujących uczonych i w ten sposób pozyskiwano ich dla śląskiej *Alma Mater*:

³⁸ M. Czapliński, *op. cit.*, s. 82.

Względy związane z dyscypliną pracy zadecydowały w głównej mierze o ordynariacie profesora Ludwiga Gitzlera w 1850 r., który otrzymał tytuł profesora zwyczajnego za „godną pochwałę pilność w wykładach”³⁹.

Na przykładzie najmłodszych profesorów Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego warto zastanowić się nad funkcjonującą w nauce tezą o traktowaniu śląskiej *Alma Mater* jako swego rodzaju „poczekalni” przed odejściem na lepszą uczelnię. Mieczysław Pater pisze: „Większość profesorów na wydziale prawa — podobnie jak na innych wydziałach wrocławskiego Uniwersytetu — traktowała swe obowiązki jako kolejny stopień awansu naukowego, dający możliwość zatrudnienia w innych uniwersytetach niemieckich, znacznie bardziej cenionych aniżeli uczelnia wrocławska. Do nich zaliczano uniwersytety w Bonn, Berlinie, Heidelbergu i Greifswaldzie. Nader często zdarzało się, że z innych uniwersytetów przybywali do Wrocławia profesorowie nadzwyczajni, gdyż tu proponowano im płatne stanowiska profesorów zwyczajnych. Kiedy jednak nadarzała się okazja, bardzo chętnie opuszczali Wrocław, udając się do innych ośrodków”⁴⁰. W analizowanym przypadku teza ta nie jest w pełni prawdziwa, ponieważ wśród dwunastu⁴¹ najmłodszych profesorów zwyczajnych, którzy otrzymali tytuł profesora zwyczajnego podczas pracy na Uniwersytecie Wrocławskim lub przed zatrudnieniem na tymże Uniwersytecie: pięciu zostało we Wrocławiu do końca swej kariery naukowej (Unterholzner, Abegg, Bennecke, Huschke i Schwanert), jeden (Cohn) został zmuszony do emigracji, jednego (Wegner) przeniesiono z powodu ustawy z 1933 r., a pięciu opuściło Wrocław i przeniosło się na inne uniwersytety (Witte, Jörs, Sprickmann, Stobbe, Wlassak). Wśród uczonych, którzy zdecydowali się odejść z Wrocławia, nie widać dominującego kierunku tej naukowej migracji, Carl Witte zatrudniony został bowiem w Halle nad Sałą, Paul Jörs w Wiedniu, Anton Sprickmann w Berlinie, Johann Stobbe w Lipsku, a Carl Wlassak w Strasburgu⁴².

Porównując niemieckich profesorów z XIX i pierwszej połowy XX w. z obecnymi profesorami Uniwersytetu Wrocławskiego, trzeba zauważyć, że współcześnie średnia wieku uczonego, który zostaje profesorem zwyczajnym, jest znacznie wyższa. Wynika to jednak z innego systemu edukacji (wiek rozpoczynania nauki i pokonywania jej kolejnych szczebli) oraz z odmiennego systemu nadawania

³⁹ Dodatkowo ważnym argumentem świadczącym na rzecz uzwyczajnienia L. Gitzlera były potrzeby organizacyjno-kadrowe uczelni; *ibidem*.

⁴⁰ M. Pater, *op. cit.*, s. 56.

⁴¹ Nie brano pod uwagę profesora M. Pappenheima i profesora W. Schückinga, gdyż, pracując we Wrocławiu, nie byli jeszcze profesorami zwyczajnymi. Tytuł ten otrzymali po odejściu na inną uczelnię.

⁴² Ciekawie przedstawia się analiza tego samego zagadnienia w grupie trzynastu uczonych, którzy zostali profesorami w wieku trzydziestu lat. Tutaj teza o częstym opuszczaniu Uniwersytetu Wrocławskiego i przenoszeniu się na inne uczelnie jest nieco bardziej uzasadniona, gdyż tylko pięciu profesorów pozostało we Wrocławiu do końca swojej kariery naukowej lub opuściło miasto po II wojnie światowej (Förster, Gaupp, Göppert, Nagler, Henkel), ośmiu przeszło natomiast na inne uczelnie (Zachariae został zatrudniony w Marburgu, Schilling w Lipsku, Bar w Getyndze, Gierke w Heidelbergu, Schmidt w Kilonii, Büchner w ZÜRICHU, Würdinger w Wiedniu i Reu w Poznaniu).

stopni i tytułów naukowych. Najnowsza nowelizacja ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki⁴³ z 18 marca 2011 r.⁴⁴ prawdopodobnie jeszcze znacznie podwyższy tę średnią wieku, ale to temat na przyszłe badania, i to niekoniecznie dla historyka prawa.

The extraordinary twenties — a matter of the youngest ordinary professors at the Faculty of Law at the University of Wrocław in the years 1811–1945

Abstract

The youngest German scholars working at the Faculty of Law at the University of Wrocław in the years 1811–1945 who received the title of an ordinary professor before their thirtieth birthday, are discussed in the article. On the basis of an analysis of their CVs, it can be argued that such rapid and spectacular academic careers were more frequent in the nineteenth century, and a lot less frequent in subsequent years. However, an appointment to ordinary (full) professorship for scholars after 30 years of age was not uncommon. The vast majority of scholars received this honour just between 31 and 40 years of age. After the age of 40, the number of professorial appointments of scholars rapidly declined. Actually, exceptional cases included nominations for professorship to scholars over 50 (there were only few such cases).

Moreover, the article discusses the factors affecting the scholars as the ordinary (full) professors, it draws attention to a number of rights and privileges connected with being an ordinary professor. Using the example of the youngest professors of law, the author also refers to the then academic view of German scholars who regarded the Silesian Alma Mater as a kind of a “waiting room” before leaving for a better university.

Die außergewöhnlichen Zwanzigjährigen — ein Beitrag über die jüngsten ordinären Professoren an der Juristischen Fakultät der Universität Breslau in den Jahren 1811–1945

Zusammenfassung

Der Artikel ist den jüngsten deutschen Gelehrten gewidmet, die in den Jahren 1811–1945 an der Juristischen Fakultät der Universität Breslau tätig waren und ihnen die Würde eines Ordinarius vor Beendigung ihres 30. Lebensjahres erhalten haben.

Nach der Analyse ihrer beruflichen Lebensläufe kann angenommen werden, dass solche schnellen und spektakulären wissenschaftlichen Karrieren insbesondere im 19. Jahrhundert möglich waren, später kamen sie schon viel seltener vor. Die ordentlichen Professuren nach dem 30. Lebensjahr waren nicht mehr etwas ungewöhnliches. Die überwiegende Zahl der Gelehrten wurde

⁴³ Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14.03.2003 r. (Dz.U. Nr 65, poz. 595).

⁴⁴ Dz.U. Nr 84, poz. 455.

gerade zwischen dem 31. und 40. Lebensjahr berufen. Nach dem 40. Lebensjahr sank die Zahl der Berufungen zum Professor rapide. Ganz ungewöhnlich sind die Berufungen zum Professor für Gelehrte, die ihre 50. Lebensjahr überschritten haben (es sind lediglich einige Fälle verzeichnet worden).

In dem Artikel wurden darüber hinaus Umstände besprochen, die Einfluss auf das Ordinariuswerden der Gelehrten hatten. Genannt wurden zahlreiche Rechte und Begünstigungen, die mit der ordentlichen Professur verbunden waren. Am Beispiel der jüngeren Professoren–Juristen hat der Verfasser auf die in der Lehre gängige These Bezug genommen, dass die deutschen Gelehrten die schlesische Alma Mater für eine Art „Wartesaal“ gehalten haben, bevor sie auf eine bessere Hochschule wechselten.

Keywords: University of Wrocław, Faculty of Law at the University of Wrocław in the years 1811–1945, teaching law at the University of Wrocław, German professors of law.